

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Merklin

Družbene spremembe na področju intimnosti in seksualnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tjaša Merklin

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Družbene spremembe na področju intimnosti in seksualnosti

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Za vso strokovno pomoč in nasvete
se zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Alenki Švab.

Hvala staršema za finančno pomoč
in pomoč pri lovljenju mojih sanj.

Hvala Ami, ki se ji zdi vsak
moj mali uspeh najbolj pomemben.

In največja hvala Urošu za vse nasvete,
neizmerno potrpežljivost, motivacijo in veliko žrtvovanega časa.

Družbene spremembe na področju intimnosti in seksualnosti

Obdobje pozne modernosti je prineslo veliko sprememb na področju intimnosti in partnerskih razmerij. Posledice teh sprememb se kažejo v težnji žensk po emancipaciji, kar je privedlo do transmutacije romantične ljubezni. Romantično ljubezen je zamenjala sotočna ljubezen, s katero sta neločljivo povezana čisto razmerje in plastična seksualnost. Popuščanje tradicionalnih norm in vzpon individualizacije sta privedla do individualiziranih posameznikov s številnimi možnostmi izbire, ki si oblikujejo življenjske poteke. Vse te spremembe pa še prinesejo možnost pluralizacije partnerskih odnosov in upad pomena zakonske zveze.

Glavni cilj diplomske naloge je ugotoviti, v kakšna partnerska razmerja so vpeti mladi odrasli. S pomočjo pregleda strokovne literature in izvedenimi intervjuji sem ugotovila, da so mladi odrasli dejansko vpeti v čista razmerja s sotočno ljubeznijo in plastično seksualnostjo. Mladi se jasno zavedajo, da je v razmerje potrebno vlagati, da ohrani in da je za še nadaljnje trajanje čistega razmerja potrebno zadovoljstvo in enakopravnost obeh partnerjev.

Ključne besede: čisto razmerje, plastična seksualnost, sotočna ljubezen, mladi odrasli, partnerski odnosi.

Social changes in the area of intimacy and sexuality

Period of late modernity brought many changes to the field of intimacy and partnership relations. Consequences of this changes are visible the tendency for emancipation among women, which led to transmutation of romantic love. Romantic love was substituted with confluent love, which is inseparably connected to pure relationship and plastic sexuality. Decline of traditional norms and rise of individualization led to individualized individuals, who have many options to choose from and shape their life course by themselves. All those changes also bring an option of pluralization of partnership relations.

The main objective of this paper is to discover in what type of partnership relations are young adults involved. With the help of scientific literature and by conducting interview I found out, that young adults are indeed involved in pure relationship with confluent love and plastic sexuality. Young adults are perfectly aware that in order to maintain a relationship, they must invest in it and further that satisfaction and equality of both partners is necessary.

Keywords: pure relationship, plastic sexuality, confluent love, young adults, partnership relations.

Kazalo

1	Uvod	6
2	Spremembe na področju intimnosti in spolnosti	7
2.1	Opredelevitev intimnosti in spolnosti	7
2.2	Giddensova preobrazba intimnosti	9
2.3	Zgodovinski kontekst romantične ljubezni	10
2.4	Pozno moderno obdobje	13
2.4.1	Individualizacija	13
2.4.2	Čisto razmerje	14
2.4.3	Sotočna ljubezen	16
2.4.4	Plastična seksualnost	17
3	Empirični del	19
3.1	Metodologija	19
3.2	Cilj, izhodiščna teza in raziskovalno vprašanje	20
3.3	Vzorec	20
3.4	Socialno demografski podatki	21
3.5	Analiza podatkov	21
4	Diskusija	29
5	Sklep	30
6	Literatura	31

1 Uvod

Družbene spremembe, ki so se dogajale skozi zgodovino vse do obdobja pozne modernosti, imajo mnoge najrazličnejše posledice. Le redkih pojavov se spremembe niso dotaknile in sfera intimnosti gotovo ni ena izmed njih.

V pozni modernosti lahko zaznamo mnoge spremembe v življenjskih potekih, ki se med drugim kažejo tudi v izgubi veljave in vpliva prej zelo normaliziranih in standardiziranih stvari v človeških življenjih. Tradicionalnost in norme, ki so v preteklosti usmerjale človeška življenja, so zamenjale mnoge izbire in možnosti, kot tudi najrazličnejši načini življenja (Nastran Ule 2003, 8–10).

Giddens (2000) skuša s teorijo o preobrazbi intimnosti pojasniti spremembe na področju intimnosti in partnerstev v pozni modernosti. Iz patriarhalne romantične ljubezni se je s težnjo žensk po emancipaciji in z željo po spolnem užitku razvila sotočna ljubezen, ki je možna samo v čistem razmerju, katerega del je tudi plastična seksualnost.

V diplomskem delu bom raziskovala spremembe, ki so se zgodile na področju intimnosti in seksualnosti od tradicionalne moderne meščanske družine pa vse do pozne modernosti. Zanima me tudi, v kakšne partnerske odnose so vpeti mladi odrasli pari v pozni modernosti. V skladu s tem sem postavila izhodiščno tezo diplomske naloge, ki jo bom potrdila ali zavrnila s pomočjo pregleda strokovne literature. Prav tako sem zastavila še raziskovalno vprašanje, na katero bom odgovorila s pomočjo pregleda strokovne literature in z zbranimi empiričnimi podatki polstrukturiranih intervjujev. Izhodiščna teza diplomske naloge pravi, da se trendi na področju intimnosti in spolnosti v pozni modernosti močno razlikujejo od trendov moderne dobe. Raziskovalno vprašanje pa sprašuje, ali so mladi odrasli vpeti v pojav plastične seksualnosti in čistega razmerja.

Diplomska naloga je sestavljena iz dveh glavnih delov. Prvi del vsebuje pregled relevantne strokovne literature, ki mi je omogočila celosten vpogled v problem, ki ga raziskujem, v drugem, empiričnem delu pa sledi predstavitev in analiza podatkov polstrukturiranih intervjujev. Intervjuji so bili izvedeni z osmimi heteroseksualnimi mladimi odraslimi ženskami, starimi med 22 in 29 let, ki so v partnerskem razmerju vsaj tri leta. Empiričnemu delu sledi diskusija, kjer sem s pridobljenimi empiričnimi podatki in s pregledom literature lahko potrdila izhodiščno tezo diplomske naloge in odgovorila na raziskovalno vprašanje.

2 Spremembe na področju intimnosti in spolnosti

Z obdobjem pozne modernosti so prišle poleg ostalih sprememb še spremembe na področju spolnosti in intimnosti. Preoblikovanje družbe in življenjskih potekov temelji na procesu individualizacije in na manjšanju samega pomena tradicije. V naslednjih poglavjih sledijo obravnave sprememb in posledic sprememb, ki jih je prinesla pozna modernost. Kot prvo bom opredelila pojma intimnosti in spolnosti, za tem pa sledi Giddensova preobrazba intimnosti. Nadalje sledita opredelitev zgodovinskega konteksta romantične ljubezni in obravnava pozne modernosti, znotraj katere so zaobjeti še koncepti individualizacije, čistega razmerja, sotočne ljubezni in plastične seksualnosti.

2.1 Opredelitev intimnosti in spolnosti

Sam koncept intimnosti je postal še posebej pomemben v današnjem času. Za to, da se o intimnosti veliko več piše in da se intimnost obravnava kot pomemben del človekovega življenja tako v popularni literaturi za samopomoč, kot v strokovni literaturi, gre velik delež pripisati Anthonyu Giddensu in Ulrichu Becku, ki sta s svojimi analizami intimnosti in ugotavljanjem pomenov intimnih razmerij veliko pridonesla k temu, da koncept intimnosti ni več sociološko irelevantna tema. V preteklosti so koncept intimnosti povezovali predvsem z družino in prijatelji (Švab v Giddens 2000, 205).

Skozi čas se je pojavilo veliko definicij intimnosti. Med njimi je tudi definicija, ki jo je podal Gilbert (v Tani in drugi 2015, 4), ki pravi, da je intimnost globoka verbalna ali neverbalna izmenjava med dvema partnerjema, kar kaže na veliko obliko sprejemanja drugih in hkrati brezpogojno predanost partnerjev sami partnerski zvezi.

Nekateri pa intimnost dojemajo kot multidimenzionalni konstrukt, ki je sestavljen iz negativnih in pozitivnih dimenzij, povezanih s samim odnosom med partnerjema. Pozitivne dimenzije se nanašajo na partnerjevo zmožnost, da ohranja bližino in sprejema in vrača ljubezen, podporo, spolnost in tudi da posluša partnerjeve želje, strahove in čustva ter hkrati odkriva svoja. Del pozitivne dimenzije tega multidimenzionalnega konstrukta je prav tako partnerjevo izražanje spoštovanja, hvaležnosti in cenjenosti (Raffagnino in drugi 2012).

Giddens navaja, da ima v intimnem razmerju prednost lasten razvoj in da se odnos razvija počasi. Prav tako se partnerja v odnosu konstantno medsebojno dogovarjata in pogajata, si izmenjujeta lastne želje in občutke in se po potrebi odmakneta eden od drugega, da lahko vsak zase tudi raste in se razvijata. Spolnost v intimnem razmerju pride iz prijateljskega odnosa in iz pozornosti drug do drugega (Giddens 2000, 99–100).

V predmodernej Evropi se je dobra večina zakonskih zvez sklenila na podlagi pogodbe, torej iz ekonomske koristnosti in ne na podlagi medsebojne spolne privlačnosti kot je to praviloma danes. Revni so se med seboj poročali zaradi lajšanja težkega kmečkega dela in bolj učinkovite organizacije, ne pa zaradi ljubezni in naklonjenosti. Le redko so se zakonski partnerji med seboj poljubljali, božali ali si na kakršen koli način izkazovali naklonjenost ali spolno privlačnost. Predvsem moški so to izkoristili za številna zunajzakonska razmerja. Spolna svoboda je bila javno dovoljena le spoštovanim ženskam iz višjega sloja, ki so lahko neovirano iskale spolne užitke (Giddens 2000, 48–50).

V modernem in predmodernem obdobju je spolnost spadala v domeno zasebne, intimne sfere doma. Spolnost je bila tabu tema, o kateri se ni govorilo, hkrati pa je spolni odnos bil vezan zgolj na proces reprodukcije.

Dekleta oziroma ženske, za katere je bilo javno znano, da so spolno aktivnejše in nesramežljive, so ljudje obrekovali vključno z moškimi, ki so jih "izkoristili". V sredini 19. stoletja je bilo pomembno, da se je ženska znala upreti spolni privlačnosti oziroma spolnim osvajanjem moških. Danes je situacija glede spolnosti in odklonskosti spolnega vedenja nekoliko drugačna. Še vedno razločujemo med pridnimi in porednimi dekleti, vendar pa se z obsojanjem okolice ne srečujemo v tolikšni meri. Še več. Najstnice, ki še nimajo spolnih izkušenj, trdijo, da jih imajo in podobno. Tudi različne oblike spolnosti so široko sprejete in v nasprotju s preteklostjo sprejete kot "normalne in vsakdanje". Oralni seks je danes na primer med najstniki prakticiran v veliko večji meri kot v preteklosti. Zadovoljujoče spolno življenje je v sedanjosti ključno za uspešno zakonsko zvezo, saj ženske pričakujejo, da bodo pri spolnem aktu spolni užitek dajale in prejemale (Giddens 2000, 13–19).

Spreminjanje spolnosti v zahodnoevropskih družbah je mogoče utemeljiti s procesom dvojne diferenciacije. Prvi vidik procesa dvojne diferenciacije govori o postopnem osamosvajanju spolnosti izpod okrilja drugih družbenih področij, kot je na primer religija. Religija je začela

slabeti, hkrati pa se je začela razvijati sekularna spolna morala. Veliko bolj občutljivo je bilo osvobajanje spolnosti izpod okrilja političnih in ekonomskih vplivov, vendar se je na koncu domena spolnosti vseeno samostojno izoblikovala in začela delovati po lastni logiki in pravilih, ki služijo tudi refleksiji zunanjih vplivov in odzivanju na njih (Sigusch 2001, 52–53).

2.2 Giddensova preobrazba intimnosti

Anthony Giddens je natančno razdelal vse spremembe, ki so se na področju spolnosti, ljubezni in erotike zgodile skozi širše časovno obdobje.

Giddensovo teorijo preobrazbe intimnosti je potrebno obravnavati v širšem kontekstu teorij o sodobnih družbenih spremembah. Giddens želi s svojim delom pojasniti spremembe in njihovo kompleksnost v zahodnih pozno modernih družbah. Spremembe v pozno modernih družbah se med drugim dotaknejo zasebne sfere, katere del je tudi intimnost (Švab v Giddens 2000, 207).

Giddens (2000) v svojem delu pravi, da se marsikateremu posamezniku zdi spolnost nepomembna, samoumevna tema, ki je stvar zasebnosti in hkrati nujno potrebna za nadaljevanje človeške vrste. Kljub temu pa so se v zadnjih nekaj desetletjih zgodile spremembe, ki so spolnost in erotiko potegnile iz sfere zasebnosti in so jo spremenile v področje, o katerem se javno in svobodo razpravlja.

Giddens (2000) preobrazbo intimnosti analizira skozi časovna obdobja od modernega obdobja, za katerega je značilna tradicionalna meščanska družina z moškim patriarhom, pa vse do obdobja pozne modernosti, v katerem je možno zaslediti sotočno ljubezen, plastično seksualnost in čisto razmerje, ki najpogosteje nastaja v zakonski zvezi, prijateljstvu in seksualnosti in se ne omejuje zgolj na heteroseksualno usmeritev ali zakonsko zvezo.

Bolj podrobna razlaga in razdelitev zgoraj navedenih ključnih pojmov sledi v nadaljevanju, na tej točki pa je potrebno omeniti kritike Giddensove preobrazbe intimnosti. Na kratko bi se dotaknila najbolj odmevne kritike, ki jo je podala Jamiesonova (1998, 158–160), ki se ne strinja z avtorji, kot je Giddens, ki pravijo, da je intimnost središče posameznikovega pozno modernega življenja. Jamiesonova trdi, da "odkrita intimnost", kot jo sama imenuje, ni

osrednje vprašanje osebnih življenj ljudi kljub velikemu poudarku na tem tipu intimnosti v javnih zgozbah, ki razpravljajo o zasebnem življenju. Eden od mnogih razlogov, zakaj se zgodba "odkrite intimnosti" tako pogosto ne pojavlja v vsakodnevnem zasebnem življenju, je ta, da "odkrita intimnost" ni edini način, kako bi ljudje mogli živeti življenje.

Kljub vsem kritikam je Giddensova teorija o preobrazbi intimnosti vseeno zelo zanimiva, saj je Giddens uspel spremembe, ki se dogajajo v zasebni sferi, umestiti v širše družbene spremembe v pozni modernosti. Giddensova teorija se prav tako zelo uspešno postavlja proti ostalim teorijam, ki zahtevajo vrnitev k tradicionalni družini in k tradicionalnim vrednotam, kar dela teorijo o preobrazbi intimnosti še nekoliko bolj pomembno (Švab v Giddens 2000, 225–226).

2.3 Zgodovinski kontekst romantične ljubezni

Tradicionalne družbe so bile močno lokalno povezane, pri čemer je imela skupnost velik pomen kot sama povezanost med ljudmi. Ljudje, ki so bili del skupnosti, so praviloma imeli enake cilje, ki so jih poskušali kolektivno doseči (Ule v Ule in Kuhar 2003). Življenje v tradicionalnih družbah je bilo močno standardizirano, rutinizirano in vnaprej določeno, kar je omogočalo določeno stabilnost tako posamezniku kot celotni družbi, zaradi česar so bili življenski poteki manj stresni kot v današnji dobi, saj so bili vnaprej določeni in standardizirani. Življenje ljudi v predmodernih družbah je bilo povezano z različnimi tradicionalnimi zvezami, kot so družinska gospodarstva, vera, domovinska in vaška pripadnost in nenazadnje tudi stanovska pripadnost. Takšne zveze so dualne in na eni strani močno omejujejo posameznikovo izbiro, po drugi strani pa so posamezniku koristne, saj mu nudijo varnost in zaščito, ki vodi do stabilnega življenja (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 56).

V predmoderni Evropi zakonske zveze niso bile sklenjene iz ljubezni, ampak na podlagi ekonomske pogodbe in z namenom izboljšanja ekonomskih okoliščin poročnega para. Posledično si zakonca nista izkazovala naklonjenosti in ljubezni, zato ni bilo veliko dotikanja in poljubljanja. Težaško delo na kmetiji ni ravno vzpodbujalo spolne sle (Giddens 2000, 45), poleg tega pa je bila zasebnost zelo omejena in ne preveč cenjena (Jamieson 1998, 17). Takšna, zgoraj opisana oblika družinskega življenja, ki je prevladovala vse do srede 18. stoletja, ni bila enaka družini, kot jo poznamo danes, ampak je bila bolj gospodarska skupnost

(Beck in Beck-Gernsheim 2006, 59), v kateri je moški vladal in bil "lastnik" svoje žene in njunih otrok (Jamieson 1998, 17). Ker je izbira partnerja temeljila na ekonomski koristi, ne gre pričakovati, da bi se kdor spraševal o individualni vzajemnosti oziroma o medsebojnem ujemanju bodočih zakoncev (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 59).

Z modernizacijo se je koncept zakonske zveze nekoliko spremenil, saj temelj sklepanja zakonske zveze ni bila več zgolj ekonomska korist, ampak tudi ljubezen (Giddens 2000, 33). V predmodernih družbah je bila ljubezen omejena samo na določene družbene skupine, prav tako pa so veljala striktna pravila, kdo lahko ljubi koga, kdaj in kje. S pričetkom industrijske družbe je ljubezen postala razširjena skozi celotno populacijo (Featherstone 1999, 5).

Kot sem že omenila, so tradicionalne zveze vsebovale stroga pravila in predpise, vendar bolj kot so te zveze izginjale in razpadale, večjo svobodo so imeli različni življenjski slogi (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 62). Pojem romantične ljubezni se je iz prvotno meščanske skupnosti razširil še na ostalo populacijo. Z idealom romantične ljubezni se je zakonska zveza osvobodila širših sorodstevnih vezi. Zakonska zveza ni bila več gospodarska skupnost, ampak je spremenila partnerja v sodelavca v skupnem emocionalnem podjetju, dom pa je postal prostor, kjer je posameznik lahko pričakoval tolažbo in čustveno podporo (Giddens 2000, 33). Prevlada moškega nad ženo in otroci ni bila več podprta s strani religije, zakona in norm, kot je to bilo v predmodernih družbah (Jamieson 1998, 18).

Vzpon koncepta romantične ljubezni je potrebno umestiti v tri različne nize vplivov, ki so doleteli ženske v poznem 18. stoletju. Prvi vpliv je bil ustvarjanje doma, drugi vpliv se kaže v spremenjenih odnosih med starši in otroki, zadnji vpliv pa je tako imenovani "izum materinstva" (Giddens 2000, 48).

Mnogi avtorji se strinjajo z Giddensom (2000, 48), ki pravi, da je "romantična ljubezen zarota, ki so jo skovali moški proti ženskam, da bi jim misli napolnili s praznimi in neuresničljivimi željami." Evans (v Featherstone 1999, 265–269) na podlagi romanov in novel prikazuje, da je romantična ljubezen eden najbolj nesmiselnih človeških odnosov. Paradoksalno je, da so svobodne ženske, ki praviloma naj ne bi bile objekt patriarhalne kontrole, in ženske, ki niso prisiljene v dogovorjene poroke, ampak se poročijo na podlagi romantične ljubezni, vseeno grobo ujete v lažna pričakovanja in psihološko hromeče zahteve v zakonski zvezi. V modernem obdobju, kjer se favorizira tradicionalna meščanska družina, zgrajena na romantični ljubezni, se, kot pravita Beck in Beck-Gernsheim (2006, 68), najbolj ceni preprosto ženskost, na drugi strani pa se samostojne ženske, ki so podobne moškim,

močno degenerira. Preprosta ženska, ki se z veseljem podreja moškim in ne zahteva nič več, kot ji je dano, je najboljša in najbolj cenjena. Za moškega je nujno, da je kot tak samostojen tudi v razmerju do ženske, ženska pa na drugi strani ni samostojna, ampak je moškemu dodeljena zaradi njega samega. Basedow (v Beck in Beck-Gernsheim 2006, 70) navaja, da mora ženska že kot mladenka kot samoumevno sprejeti to, da je moški tisti, ki mu pripada oblast, ona sama pa mora postati mila, ustrezljiva in potrpežljiva.

Moškim je bila dodeljena dominantna, nadzorna vloga nad žensko tudi zato, da se je lahko tako meščanska populacija ljudi zoperstavljala razuzdanemu vedenju višjih slojev (Luhmann 2011, 164).

Fichtejevo naravno pravo (v Beck in Beck-Gernsheim 2006, 67) opisuje razmerje žensk do moških takole: "Tista, ki predaja svojo osebnost zato, da uveljavi svoje človeško dostojanstvo, bo svojemu ljubemu nujno podarila vse, kar ima ... Samo v združitvi z njim, samo pod njegovim budnim pogledom in samo v njegovih poslih lahko še živi svoje življenje in opravlja svoje dejavnosti. S tem je prenehala živeti življenje individuuma; njeno življenje je postalo del njegovega."

Ob boku romantični ljubezni se postavi tudi strastna ljubezen, ki je sicer ne moremo enačiti z romantično ljubeznijo, saj je prva bolj obči pojav, druga pa je bolj kulturno določena (Giddens 2000, 44). Vseeno pa je romantična ljubezen vključevala elemente strastne ljubezni, čeprav se je raje ločevala od obojega. Ljubezenski ideali, povezani z romantično ljubeznijo, zahtevajo, da se posameznik posveča Bogu in v tem procesu doseže samospoznanje, ki je mistični del povezanosti med moškim in žensko. Na tej točki se je trajnejši vpletenosti z ljubljenim objektom pridružila še idealizacija drugega objekta, kar pa je značilno za strastno ljubezen. Strastna ljubezen je veljala za osvobajajočo, saj je porajala prelom z vsakdanjo rutino. Po drugi strani se je romantična ljubezen nekako umestila v neposredno nastajajoče vezi med svobodo in samoureničitvijo. V zvezah, ki temeljijo na romantični ljubezni, ravno ta vzvišena ljubezen prevlada nad spolnim poželenjem (Giddens 2000, 45–46).

Res je, da je del romantične ljubezni takojšnja privlačnost oziroma ljubezen na prvi pregled, vendar moramo biti pozorni pri ločevanju slednje od spolno erotičnih tendenc strastne ljubezni (Giddens 2000, 47). Moški so krmarili med tema dvema konceptoma ljubezni tako, da so romantično ljubezen vklenili v udobje domačega okolja, strastno ljubezen pa so preusmerili v seksualnost prostitutk. Strastna in romantična ljubezen sta se postopoma ločili, vendar so romantični ljubezni vseeno ostale nekatere lastnosti strastne ljubezni. Strastna

ljubezen se ni nikoli obdržala kot neka družbena sila, kot je to bila romantična ljubezen. (Giddens 2000, 50–51).

Giddens (2000, 50–55) pravi, da je romantična ljubezen feminizirana ljubezen. Z delitvijo dela je negovanje ljubezni postalo predvsem področje žensk. Že sama ideja romantične ljubezni je zastavljena tako, da postavi ženske podrejene domu in do neke mere ločene od zunanjega sveta. Bauman (2003) ugotavlja, da se moške niso preveč ukvarjali s čustvi svojih žena, poleg hkratnega zatiranja in skrbi na pa se je trajnost zakonske zveze zdela povsem samoumevna in pričakovana.

V današnjem obdobju se ideali romantične ljubezni nekoliko majo zaradi pritiskov ženske spolne emancipacije in avtonomije. V pozno moderni družbi nasproti romantični ljubezni stoji sotočna ljubezen, ki je dejavna in odvisna in ne kot romantična ljubezen, ki je pristna le, če je ena in edina in za vedno. Heteroseksualno usmerjena romantična ljubezen počasi tone in jo v pozni modernosti nadomešča sotočna ljubezen (Giddens 2000, 50–67).

2.4 Pozno moderno obdobje

Pozno moderne družbe ne moremo obravnavati kot popolnoma odrezane od moderne družbe, vendar pa moramo imeti v mislih, da gre pri postmoderni družbi oziroma pri družbi pozne modernosti za radikalno spreminjanje družbenih pogojev v moderni, torej za radikalizacijo modernosti (Giddens 1990, 3). Ključni segmenti pozne modernosti so po Giddensu (1990, 120) zaupanje, negotovost, globalizacija in visoka stopnja tveganosti.

Podobno kot Giddens se tudi Ule (v Ule in Kuhar 2003, 8) strinja, da so tradicionalne družbe poznale utrjeni red in navade, v pozno moderni družbi pa smo soočeni z vse večjo izbiro življenjskih poti. Sodobna družba nam ponuja ogromno izbiri in nam hkrati daje le malo pomoči v izbirah. Sam življenjski potek je postal stvar individualne izbire posameznika in njegove lastne kreacije.

2.4.1 Individualizacija

Individualizacija je dvoumen izraz, ki bi ga lahko celo prepoznali kot neizraz, vendar vseeno namiguje na nekaj, kar je izjemno pomembno (Beck 2001, 187). Obdobje pozne modernosti prinese družbene spremembe, ki se kažejo v osvobajanju ljudi iz okov industrijske družbe,

kot so razredna in slojna razdelitev, neenakopraven spolni položaj moških in žensk in družinskih vezi (Beck 2001, 105–106). Bolj ko tradicija izgublja svoj močan prijem in bolj ko je vsakdan prestrukturiran z dialektičnimi interakcijami lokalnega in globalnega, bolj so posamezniki prisiljeni v nujnost izbiranja med premnogimi možnostmi, ki so jim na razpolago (Giddens 1991, 5).

V pozni moderni družbi se proces socializacije zamenja z individualizacijo. Življenski projekti niso več politično določeni, ampak so postali stvar individualnega oblikovanja. Individualizacija je prinesla preobrat od vnaprej določenih načinov življenja k individualno določenim, začasnim in odnosno zastavljenim življenjskim ciljem (Ule v Ule in Kuhar 2003, 22).

Beck (2001, 188) poda model trojne individualizacije, katerega del so osvoboditev iz zgodovinsko vnaprej določenih družbenih form in vezi, izguba tradicionalnih varnosti, ki se nanašajo na praktično vedenje, norme in vero, ter povsem nov način vključevanja v družbo. Individualizacija življenjskih položajev in potekov skratka pomeni, da biografije postanejo refleksivne. Prej družbeno že vnaprej oblikovana biografija se transformira v biografijo, ki je popolnoma prazna in jo mora posameznik sestaviti sam (Beck 2001, 197).

Vendar pa kljub svobodi in lastni kreaciji življenja individualizacija ne pomeni popolno emancipacijo posameznikov od različnih avtoritet in družbenih definicij in pritiskov (Ule v Ule in Kuhar 2003, 24). Individualizacija je kot pojav razcepljena, saj imamo na eni strani svobodo in odločanje, na drugi strani pa prisilo in prilagajanje ponotranjenim tržnim mehanizmom. Na eni strani smo odgovorni sami zase, po drugi strani pa odvisni od pogojev, ki niso v naši kontroli (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 14).

S popuščanjem tradicionalnih življenjskih smernic, norm in religijskih zapovedi postajajo življenski stili in medosebni odnosi bolj mobilni in odprti in nenazadnje tudi krhki, zato mora življene postati projekt planiranja in s tem nekoliko bolj predviljivo in pod kontrolo (Beck-Gernsheim 2002, 42–44).

Individualizacija ima tudi nekaj negativnih strani. Vzpon individualizma je povezan z manjšanjem družbene solidarnost in povečanjem egoističnega delovanja (Bernik 2010, 13).

2.4.2 Čisto razmerje

Giddens (2000) postavlja v svojem delu tezo o transformaciji intimnosti v sodobnem svetu. Pri omenjeni transformaciji gre za proces generičnega preoblikovanja zasebnosti, v katerem

prevzame glavno vlogo nova oblika medosebnih odnosov, ki je čisto razmerje (Švab 2001, 156).

Čisto razmerje je razmerje, v katerem dva posameznika vstopita v stik zaradi stika samega, zaradi tistega, kar lahko vsak posameznik v čistem razmerju dobi iz daljšega druženja z drugo osebo. Dva sodelujeta v čistem razmerju dokler je to zadovoljivo za oba participanta in se obema zdi smiselno to razmerje nadaljevati. Ključno je, da sta posameznika v čistem razmerju dejavna pri določanju pogojev za medsebojno povezovanje. Spolna ekskluzivnost je v čistem razmerju pomembna toliko, kolikor se obema partnerjema zdi zaželeno ali bistveno. Čisto razmerje za razliko od romantične ljubezni ni povezano niti s heteroseksualnostjo (Giddens 2000, 64–69) niti z zakonsko zvezo (Švab 2001, 156).

Zakonske zveze (heteroseksualne ali homoseksualne), ki se ne približajo čistemu razmerju, se razvijajo v dve smeri. Ali gredo v smer tovarniške zakonske zveze, kjer je spolna dejavnost zakoncev nizka, z vgrajeno medsebojno enakostjo in naklonjenostjo, ali pa gre v smer, kjer oba partnerja uporabljata zakonsko zvezo za dom, vendar čustveno zelo malo vlagata drug v drugega (Giddens 2000, 158–159).

Giddens (v Švab 2001, 157–158) čista razmerja pojasnjuje z vedno manjšim številom sklenjenih zakonskih zvez in skladno s tem z upadanjem pomena zakonske zveze in z naraščajočim številom ločitev. Prisotnost čistega razmerja v družbi lahko pojasnimo tudi s pluralizacijo družinskih oblik in življenjskih stilov. Koncept čistega razmerja, torej diverzitete, intimnih razmerij ne izključuje, ampak jih, ravno nasprotno, predpostavlja.

Bernik (2010, 11) ugotavlja, da tako Baumanova kot Giddensova razlaga v nove seksualne revolucije vključujeta "iskalce in zbiralce čutnih užitkov", saj je ravno obstoj čistega razmerja odvisen od pozitivne ocene obeh partnerjev. Bernik meni, da so spolni užitki najpomembnejša dobrina, ki si jo partnerja v čistem razmerju izmejujeta in s tega vidika oceni, da so partnerske zveze legitimni okvir za "čisto" izmenjavo užitkov.

S premikom od zakona kot institucije k zakonu kot odnosu se je spremenil sestavni del kulture, ki sedaj temelji na svobodni izbiri, ki daje posamezniku hkrati pravico, da konča odnos, ki mu ni zadovoljujoč (Ule in Kuhar 2003, 51).

Švab (v Giddens 2000, 214–216) predstavi elemente idealnotipske oblike čistega razmerja:

- To razmerje ni več povezano z zunanjimi razmerami družbenega in ekonomskega sveta. Najlepši primer tega je poroka, ki se je včasih sklepala zaradi velikega ekonomskega vpliva, nasprotno pa je v pozno modernem obdobju zakonska zveza vedno bolj dejanje emotivnega zadovoljevanja.
- To razmerje obstaja samo po sebi in razpad razmerja lahko ogrozi vsaka stvar, "ki gre narobe".
- To razmerje je odprto in reflektivno.
- To razmerje temelji na medosebni zavezanost in recipročnosti in na intimnosti, ki je pogoj za potencialno dolgotrajno razmerje.
- To razmerje temelji na medosebnem zaupanju med partnerjema in je predvsem diadno razmerje, ampak vseeno vpliva tudi na druga intimna razmerja, kot sta prijateljstvo in otroci. Kot že rečeno, se čisto razmerje ne omejuje na zakonsko zvezo in na heteroseksualno spolno usmerjenost, ampak zaobjema vse vrste intimnih razmerij. Hkrati s čistim razmerjem se razvija tudi koncept plastične seksualnosti, pri kateri je spolnost ločena od reprodukcije in rojevanja, in koncept sotočne ljubezni, ki je posledica transmutacije romantične ljubezni zaradi težnje žensk po emancipaciji in avtonomiji (Švab v Giddens 2000, 216).

2.4.3 Sotočna ljubezen

S pojavom čistega razmerja v sodobni družbi se hkrati pojavi tudi sotočna ljubezen, ki je, kot pravi Giddens (2000), posledica transmutacije romantične ljubezni. Callan in Noller (v Bernardes 1997, 134) definirata ljubezen kot skrb, navezanost, odgovornost in spoštovanje do drugega človeka.

Giddens (2000, 66–68) navaja, da je sotočna ljubezen dejavna, odvisna ljubezen, stanje odprtja enega partnerja drugemu in obratno. Ravno zaradi svoje narave se sotočna ljubezen ne sklada z romantično ljubeznijo, ki ima povsem drugačne značilnosti. V paradigmi romantične ljubezni je ljubezen pristna samo in izključno takrat, ko je "za vedno" in "ena in edina". Sotočna ljubezen predpostavlja egalitarnost pri emocionalnem dajanju in prejemanju in bolj se predvidena egalitarnost uresničuje, bolj se ljubezenska zveza približuje prototipu čistega odnosa.

Sotočna ljubezen prvič vpelje v zakonsko zvezo umetnost ljubezni in kot ključni element obstoja razmerja postavi spolni užitek, ki si ga partnerja medsebojno dajeta (Giddens 2000, 68).

"Model sotočne ljubezni zagotavlja etični okvir za to, da poskušamo spodbujati konstruktivna čustva v vedenju posameznika in v skupnostnem življenju, in za možnost, da bi oživili erotiko, ne kot posebno spretnost nečistih žensk, temveč kot splošno lastnost spolnosti v družbenih razmerah, ki jih ustvarjamo z medsebojnim sodelovanjem, ne z neenako razporeditvijo moči" (Giddens 2000, 203).

Sotočna ljubezen kot del čistega razmerja predpostavlja intimnost in poznavanje lastnosti partnerja v čistem razmerju. V primeru, da se predpostavljenega nivoja intimnosti ne doseže, je posameznik pripravljen zapustiti čisto razmerje (Giddens 2000, 69). Jamieson (1998, 8) navaja, da si je nemogoče zamisliti družbo brez intimnosti, če jo definiramo kot kakršno koli obliko bližnjega druženja, ob katerem ljudje razvijajo familiarnost, ki vključuje podrobno poznavanje članov med seboj. Poznavanje in razumevanje pa ne pomeni samo kognitivno znanje in razumevanje članov med seboj, ampak tudi sočutje in podrobno, emocionalno poznavanje drugega.

Sodobna družba, ki se ločuje in razvezuje, je bolj vzrok sotočne ljubezni kot pa njen učinek. Bolj kot se sotočna ljubezen utrjuje kot realna, uresničljiva možnost, bolj se manjša želja po tem, da bi našli "popolnega, posebnega" človeka – nasprotno raste veljava "posebnemu razmerju" (Giddens 2000, 67).

2.4.4 Plastična seksualnost

Plastična seksualnost je ključna pri procesu emancipacije žensk in pri zahtevi žensk po spolnem užitku. Giddens (v Soller in Stempel 2010, 20) navaja, da je plastična seksualnost osvobojena tradicionalnih spolnih vlog, ideologij, moralnih načel in sorodstvenih vezi.

Plastična seksualnost je seksualnost, ki ni povezana z reprodukcijo, ampak je ravno nasprotno osvobojena potreb po reprodukciji, rojevanju in nosečnosti. Za razvoj plastične seksualnosti sta deloma zaslužni tudi težnja družbe po omejitvi velikosti družine in širitev novih reproduktivnih tehnologij in kontracepcije (Giddens 2000, 8), ki, kot navajata Soller in

Stempel (2000, 21), omogoča, da se spolnost loči od reprodukcije in se lažje fokusira na emocionalni in čutni aspekt spolnosti.

Plastično seksualnost lahko oblikujemo kot osebnostno potezo, kar jo povezuje z jazom, obenem pa spolnost dvigne izpod prevlade in namišljene pomembnosti moškega spolnega organa in moške spolne izkušnje (Giddens 2000, 8).

Giddens (v Jamieson 1998, 38) navaja, da plastična seksualnost vključuje svobodo od predpisanih idej, kaj je tipično oziroma primerno. Prvi znak teh premikov od institucionaliziranih idej in norm je revolucija v ženski spolni avtonomiji, ki jim je prinesla spolni užitek, ki ni narekovan oziroma diktiran s strani moških, drugi znak premikov pa je uspešen razvoj homoseksualnosti.

Ljudje imajo več svobode pri razvijanju spolnosti in s tem več možnosti in prostora, da razvijejo sebi zadovoljujoče odnose in načine življenja. Plastična seksualnost je rezultat dolgotrajnega procesa socializacije spolnosti, ki jo je prinesel pod reflektivno družbeno kontrolo in ki jo ločuje med generacijskimi odnosi – tradicijo in biološkimi potrebami (naravo). Giddens meni, da spolnost, ko se dovolj otrese tradicionalnih načel in struktur, lahko deluje kot avtonomno kraljestvo, kjer se dominanca enega spolnega partnerja nad drugim izraža kot fantazija, vendar brez oziroma z nevtralizirano agresijo (Soller in Stempel 2010, 20–21).

V čistem razmerju in plastični seksualnosti je potrebno monogamijo dojemati v kontekstu zavezanosti in zaupanja. Monogamija se ne nanaša na razmerje kot tako, ampak na spolno ekskluzivnost kot kriterij zaupanja. Zvestoba nima nekega pomena, razen če jo dojemamo kot vidik tiste integritete, ki jo predpostavlja zupanje v drugega (Giddens 2000, 150).

"Preobrazba intimnosti skupaj s plastično seksualnostjo zagotavlja razmere, ki bi lahko prinesle spravo med spoloma. Vendar gre pri tem za več kot le za večjo ekonomsko enakost in psihično prestrukturiranje, čeprav je že to dvoje izjemno težko doseči" (Švab v Giddens 2000, 221).

3 Empirični del

Drugi del diplomske naloge je sestavljen iz empiričnega dela, s katerim sem na vzorcu osmih mladih odraslih heteroseksualno usmerjenih žensk preverjala, ali Giddensova (2000) teorija o preobrazbi intimnosti pri mladih odraslih parih, katerih zveza naj bi temeljila na čistem razmerju, sotočni ljubezni in plastični seksualnosti, velja tudi v praksi. Za intervjuvanje izključno žensk sem se odločila zato, ker jim Giddens pripisuje veliko vlogo pri preobrazbi intimnosti, saj pravi (Giddens 2000, 64), da so ženske razvile paradigmo romantične ljubezni, jo potem razbile in s tem prešle v koncept sotočne ljubezni, ki je povezan s čistim razmerjem in plastično seksualnostjo.

3.1 Metodologija

Za potrebe empiričnega dela sem se odločila za pridobivanje podatkov s pomočjo kvalitativne metodologije, natančneje za polstrukturirane intervjuje. Polstrukturiran intervju se mi je zdel najbolj primeren, saj kvantitativne metode po drugi strani ne dajo tako poglobljenega pogleda v samo vsebino odgovorov. Pri delno strukturiranem intervjuju ne uporabljamo vnaprej do potankosti pripravljenega vprašalnika, ampak le vodilna vprašanja oziroma seznam okvirnih tem. Spraševalec in vprašanec sta v neposrednem stiku iz oči v oči, kar jima dovoljuje, da odkrijeta kakršne koli nesporazume o pomenu sporčila. Spraševalec pusti spraševancu, da prosto odgovarja in ga vmes ne moti (Mesec 1998, 80).

Pri kvalitativni metodologiji mora raziskovalec prisluhniti ljudem, ki jih raziskuje in ne sme spraševati samo stvari, ki ga zanimajo, ampak mora poslušati tudi stvari, ki se zdijo pomembne izpraševancu, saj je kvalitativno raziskovanje orientirano na raziskovanje vprašanj, ki so pomembna v življenju udeleženi. S pomočjo kvalitativnega raziskovanja poskušamo odkriti svojski odnos do teh vprašanj in položajev (Mesec 1998, 28–31).

Pred samo izvedbo intervjujev sem se pripravila in si vnaprej zastavila nekaj okvirnih vprašanj, ki so mi pomagala, da nisem zašla s teme in da sem pri vseh osmih izvedenih intervjujih spraševala približno ista vprašanja, kar mi bo omogočilo kar se da natančno analizo. Vprašanja so bila na grobo razdeljena v tri sklope, ki so zajemali tri ključne komponente, ki so po Giddensovih (2000) besedah povezane s preobrazbo intimnosti, to so individualizacija, čisto razmerje s sotočno ljubeznijo in plastična seksualnost.

3.2 Cilj, izhodiščna teza in raziskovalno vprašanje

Cilj empiričnega dela je ugotavljanje, v kakšna partnerska razmerja so vpete predvsem mlade odrasle ženske in če se pregled teorije iz prvega dela ujema s podatki, pridobljenimi v empiričnem delu. Zanimalo me je, če so mladi pari danes vpeti v čisto razmerje s sotočno ljubeznijo, kot predvideva Giddens (2000), da so. Zanimal me je tudi odnos žensk do spolnosti in kako povezujejo dobro spolno življenje z uspešnostjo zveze.

Predvsem pa je cilj empiričnega dela odgovoriti na raziskovalno vprašanje, ki sprašuje, ali so mladi odrasli pari v večji meri vpeti v pojav plastične seksualnosti in čistega razmerja. Izhodiščno tezo, ki pravi, da se trendi v pozno moderni dobi na področju intimnosti in spolnosti močno razlikujejo od trendov moderne dobe, pa lahko potrdim že na podlagi pregleda teorije v prvem delu diplomske naloge.

3.3 Vzorec

Za vzorec sem izbrala osem mladih odraslih žensk, ki so stare med 22 in 29 let in so v heteroseksualni zvezi, ki traja minimalno tri leta. Nobena od intervjuvank še nima otrok niti ni poročena.

Kot sem že omenila na začetku, sem se za intervjuvanje izključno žensk odločila, ker pri sami preobrazbi intimnosti tudi Giddens pripisuje veliko vlogo ženskam, saj pravi (Giddens 2000, 64), da so ženske razvile paradigmo romantične ljubezni, jo potem razbile in s tem prešle v koncept sotočne ljubezni, ki je povezan s čistim razmerjem in plastično seksualnostjo.

Za sodelovanje sem prosila mlade odrasle ženske iz svoje socialne mreže, za katere vem, da so v partnerski zvezi že vsaj tri leta, nekatere pa tudi veliko dlje. Intervjuje sem izvedla 24. in 25. junija v Ljubljani in Murski Soboti, ampak bi na tej točki izpostavila, da geografska razlika med intervjuvankami ni igrala nobene vloge pri samih podatkih. Med intervjuvankami iz Ljubljane in Murske Sobote torej ni zaslediti nobenih razlik, ki bi nastale zaradi različnega okolja.

3.4 Socialno demografski podatki

Intervjuji so se začeli z enostavnejšimi vprašanji, ki so mi hkrati pomagala dobiti demografsko sliko intervjuvank. Najmlajša intervjuvanka je stara 22 let, najstarejša pa 29 let, ki je tudi najdlje v partnerski zvezi, to je 11 let. Ostale so v sedanji partnerski zvezi od 4 pa do 6 let. Vse intervjuvanke prav tako dokončujejo ali imajo dokončano sedmo ali šesto stopnjo izobrazbe. Štiri intervjuvanke stanujejo s partnerjem redno, dve intervjuvanki stanujeta s partnerjem v družinski hiši še s preostalo družino, ena intervjuvanka ne stanuje s partnerjem, ena pa s partnerjem stanuje le od ponedeljka do petka (v času predavanj), ob vikendih pa stanuje s svojo družino.

3.5 Analiza podatkov

Vse intervjuje sem snemala in si s tem zagotovila, da sem jih lahko čim večkrat ponovno poslušala in naredila zares natančne prepise. Identiteto intervjuvank sem zakrila z izmišljenimi imeni, ki so si jih same izbrale. Po prepisu intervjujev sem začela z analizo podatkov. Podatke sem analizirala s tehniko odprtega kodiranja, t.j. postopek oblikovanja pojmov iz empiričnih opisov. Pri odprtem kodiranju kategoriziramo in razvrščamo podatke tako, da posameznim delom besedila pripisujemo relevantne pojme. Nato besedila, ki smo jim pripisali enak pojem, zberemo in jih hkrati ločimo od ostalega besedila, katerega deli spadajo spet pod drugi pojem. Odprto kodiranje ima tri korake. Prvi korak je pripisovanje pojmov empiričnim opisom, drugi korak je združevanje sorodnih pojmov, zadnji korak pa analiza značilnosti pojmov in kategorij (Mesec 1998, 106).

Analiza pridobljenih podatkov mi omogoča boljši vpogled v sam problem, ki ga v diplomski nalogi raziskujem. S pomočjo preverjanja, če se tri ključne komponente preobrazbe intimnosti, to so individualizacija, čisto razmerje s sotočno ljubeznijo in plastična seksualnot, dejansko pojavljajo v pozno modernih partnerskih odnosih pri mladih odraslih, bom zavrnila ali potrdila izhodiščno tezo diplomske naloge.

Po tem, ko sem zbrala socio-demografske podatke intervjuvank, me je zanimalo še, koliko časa intervjuvanke preživijo s svojim partnerjem. Intervjuvanke so s svojim partnerjem približno 5 ali 6 ur na dan, če ne upoštevamo časa med spanjem. Po navadi so to popoldnevi po službi in vikendi, ko poskušajo kvalitetno skupaj preživeti cel dan. Presenetilo me je, da se

skoraj vsi pari skupaj gibajo in ukvarjajo s športom. Bodisi hodijo skupaj teč, na pohode ali na sprehode po službi. Vse intervjuvanke so tudi izpostavile skupno gledanje filmov in televizijskih serij ter druženje s prijatelji ali družino. Izjema je intervjuvanka Ines, ki ne živi s partnerjem. Povedala je, da čez teden časa ne preživljata skupaj, si pa zato vikende rezervirata za skupne dejavnosti. Vse intervjuvanke so posredno ali neposredno pokazale, da se prav zavestno trudijo, da bi s partnerjem skupni čas preživele kar najkvalitetneje, zato ga velikokrat tudi vnaprej planirajo ali pa je skupno preživljanje časa že kar rutinizirano in imata partnerja že določene vzorce, kaj in kdaj skupaj počneta.

Prvo komponento, povezano s preobrazbo intimnosti, ki sem jo želela preveriti, je, kako se kaže vpliv individualizacije, norm in pravil na izbiro partnerja pri mladih odraslih parih. Iz dobljenih odgovorov sem lahko razbrala, da se intervjuvankne do neke mere ozirajo na mnenja drugih ljudi, vendar vseeno ne preveč. Same presodijo, če bodo neko določeno mnenje upoštevale oziroma če ima to mnenje za njih neko veljavo ali ne. Prav tako nobena intervjuvanka ni čutila kakšnega koli pritiska s strani druge osebe glede izbire svojega partnerja. Izbira partnerja je bila za intervjuvanke popolnoma svobodna in lastna izbira. Beck (2001, 197) navaja, da individualizacija pomeni tudi to, da se biografije ljudi osvobodijo iz nekkih naprej danih vzorcev, da postanejo odprte in odvisne od odločitev posameznika. Deleži življenjskih možnosti, ki naj bi bile zaprte odločanju, se čedalje bolj zmanjšujejo in se zato na drugi strani povečujejo deleži biografij, ki so odprte odločanju in jih je potrebno samostojno postaviti. Odločitve o poklicu, izobrazbi, izbiri partnerja, številu otroko in podobno niso samo možne, ampak celo nujne, da jih posameznik sprejme. Beck in Beck-Gernsheim (2000) menita, da individualizacija z vzajemnim odnosom in podporo omogoča parom v partnerskem razmerju uspešno in stabilno razmerje brez tega, da bi imela podporo drugih, javnosti.

"Ne bi rekla, da sem se ravno ozirala na mnenja drugih. Poslušala sem sicer, kaj imajo ljudje, ki so mi pomembni, za pripomniti, ampak na koncu vedno sama presodim in se odločim po svoji vesti. Na koncu koncev gre itak za mene, partnerja in za najino življenje in mislim, da drugi nimajo ravno pravice posegati vmes" (Nuša 2015, 29 let).

"Ne, sploh se nisem ozirala na mnenja drugih ljudi. Sama sem vedela, kakšen partner je primeren zame, bila sem prepričana, da imam prav in samo to je bilo merilo moje

izbire partnerja. Kasneje se je sicer izkazalo, da je moja predstava o dobrem partnerju zame bila skladna s predstavo mojih staršev in prijateljev, tako da se je na koncu vse poklopilo" (Tea 2015, 23 let).

Videti je, da je koncept individualne izbire v naši družbi že jasno sprejet in se ljudje niti posebno ne vključujejo v osebne odločitve drugih ljudi.

"Nisem se ozirala na mnenja drugih, ker ni imel niti nihče nič za povedati, pa tudi če bi, mislim, da to ni stvar nikogar drugega, razen samo in izključno mene" (Urška 2015, 23 let).

Dejstvo, da družbene norme in pravila posredno vplivajo na naše življenske odločitve, je med intervjuvankami sprejeto in se ga tudi zavedajo, vendar ga nikakor ne dojemajo kot slabo oziroma kot nekaj, kar bi jih omejevalo v izbirah življenskih potekov.

"Zagotovo so norme, pravila in pričakovanja staršev vplivale posredno na izbiro mojega partnerja. Zdi se mi, da si v življenju izbiramo prijatelje, partnerja in življenske poti do neke mere, ki so po merilih, ki smo jih navajeni v otroštvu in se z nami preselijo skozi odraščanje vse do obdobja, ko smo odrasli" (Tina 2015, 25 let).

"Ne bi rekla, da so imele neke družbene norme ali pravila vpliv na izbiro mojega partnerja. Ampak verjetno zato, ker sem bila socializirana v iste norme kot moji starši oziroma so bile za mene postavljene enake norme kot mojim staršem in sem si potem v okviru teh norm izbrala partnerja. Starša sta bila vedno zelo striktna in proti kajenju in uporabi drog, tako da me je to že avtomatsko odbijalo pri fantih. Tako da bi vseeno lahko rekla, da so imele norme in pravila nekakšen vpliv name. Ampak nimam občutka, da bi me omejevale ali karkoli" (Tea 2015, 23 let).

Naslednja stvar, ki me je zanimala in sem jo raziskovala v empiričnem delu diplomske naloge, je, ali so mladi odrasli pari dejansko vpeti v čista razmerja s sotočno ljubeznijo in kako se to kaže.

Giddens (2000, 64–67) navaja, da lahko neko razmerje opredelimo za čisto razmerje takrat, ko dva stopita v stik zaradi stika samega, zaradi tega, kar vsaka oseba dobi iz daljšega druženja z drugo osebo. Čisto razmerje traja le, če sta oba partnerja zadovoljna. Sotočna

ljubezen kot neločljiv del čistega razmerja predvideva enakost med partnerjema, enakost pri emocionalnem dajanju in sprejemanju.

Odgovori intervjuvank jasno pravijo, da sta oba s partnerjem v odnosu povsem enakopravna in dobita iz odnosa ravno toliko, kot vložita. Najpogosteje je tako, da se partnerja dopolnjujeta v stvareh in vsak vlaga v odnos po svojih najboljših zmožnostih. Včasih rabi eden izmed partnerjev več pozornosti in pomoči, drugič spet drugi. Za vse intervjuvanke se zdi, da imajo tako urejen odnos in da jim tak način ureditve ustreza.

"Ja, brez dvoma sva v najinem odnosu enakopravna in se oba enako trudiva za uspeh zveze. Včasih jaz vložim več, včasih on. Na koncu se vedno izide in noben ni zapostavljen ali manjvreden" (Monika 2015, 22 let).

"Absolutno sva enakopravna. Saj drugače zveza niti ne more delovati. Zakaj bi se jaz vedno podrejala njegovim potrebam ali pa on mojim? Če imaš nekoga rad, ga spoštuješ in ga ne dojemaš kot samoumevnega ali manjvrednega. To potem ni ravno odnos, v katerem bi bila oba srečna in zadovoljna" (Urška 2015, 23 let).

Mlade odrasle ženske pričakujejo nič drugega kot popolno enakopravnost v partnerski zvezi, prav tako pa od svojih partnerjev pričakujejo tolažbo in pogovor o intimnih stvareh, saj jih poleg tega, da so njihovi partnerji, dojemajo še kot najboljše prijatelje, katerim se lahko zaupajo in nenazadnje tudi obratno – pričakujejo da se partnerji zaupajo tudi njim.

Čisto vse intervjuvanke so povedale, da so njihovi partnerji zelo dobri, ko pride do pogovorov o intimnih stvareh, ko partnerke rabijo tolažbo, spodbudo ali pa samo nekoga, ki jih posluša in jih na koncu objame. Skoraj polovica respondentk je še izpostavila, da njihovi partnerji delujejo kot nekakšen "realistični" mehanizem, ki jih pomiri in jim pokaže realno sliko stvari, ko jih one same ne vidijo. Tudi partnerji se zaupajo svojim partnerkam, pokažejo, da so v stiski in ranljivi in pustijo svojim partnerkam, da jih potolažijo in podpirajo. Odprti pogovori o intimnih stvareh niso problem. Ravno nasprotno – po pričevanjih respondentk imajo take vrste pogovorov v svoji zvezi kar pogosto.

Ljubezen se v čistem razmerju razvije samo toliko, kolikor se razvije intimnost, torej se ljubezen razvija do tam, do koder je vsak posameznik v odnosu pripravljen partnerju razkriti svoje skrbi, strahove, potrebe, hrepenenja, skratka biti ranljiv za drugega (Giddens 2000, 68).

"Ja, Niku se lahko vedno zaupam, on je moj pravi no. I zaupnik. Vse mu lahko povem in po tem se vedno počutim mnogo volje. Res je dobra blazina za jok in stok" (Ines 2015, 23 let).

"Veliko se pogovarjava o še tako najbolj neumnih vsakdanjih stvareh, ki nobenemu ne koristijo, kot tudi o bolj resnih stvareh. Vedno, ko ima kateri od naju krizo, se znava potolažiti. Prvo me fant sicer včasih malo okrega, ker sem nerazumna in prevelik pesimist, ampak on me s svojo realnostjo in razumnostjo vedno potolaži. Vedno mi izpostavi najbolj očiten scenarij, ki ga sama ne vidim in nenazadnje sploh ni tako slab. Vem, da se vedno lahko zanesem nanj in mu lahko zaupam. Moj fant je hkrati moj najboljši prijatelj" (Tea 2015, 23 let).

Tudi enakopravno umeščanje interesov in hobijev obeh partnerjev v zvezo je zelo pomembno in tudi tukaj se glede na odgovore intervjuvank vidi, da sta v partnerskem razmerju ključni enakopravnost in spoštovanje interesov obeh. Intervjuvanke so povedale, da se oba v partnerski zvezi dogovarjata, kdaj je čas za posamezne hobije in kdaj za skupne oziroma je časovna razporeditev interesov in hobijev že utečena, ritualizirana praksa. Je pa tudi povsem običajno in dobro sprejeta praksa, da se kateri izmed partnerjev kdaj umakne v osamo in si vzame nekaj časa zase. Če povzamemo, so torej interesi obeh partnerjev spoštovani in enakopravno umeščeni v skupno življenje.

Partnerja morata poskušati ohraniti medsebojno zaupanje in si puščati določeno svobodo, tudi če si izbereta različne razvojne poti. To, da nekomu zaupamo, pomeni, da se odrečemo priliki nadziranja partnerja ali spravljanja njegovih dejavnosti v en kalup (Giddens 2000, 143–144).

"S fantom si direktno poveva, kdaj kateri rabi čas zase ali za svoje interese in to spoštujeva. O tem sploh ne razpravljava ali se kregava. Spoštujeva to, da rabi vsak nekaj časa tudi zase in to je to" (Saša 2015, 24 let).

"Dogovorjeno imava, kdaj je čas za kaj. Čez teden, ko nisva skupaj zaradi faksa in službe, se vsak posveti svojim prijateljem in hobijem, ob vikendih pa sva skupaj. Že vsa leta delava tako, da imava vikende rezervirane za skupne stvari. Ta sistem nama

nekako deluje in sva tako navajena. Če pa gre on pogledat ob vikendih kakšno tekmo, pa tudi ni konec sveta" (Ines 2015, 23 let).

"S partnerjem imava nekaj skupnih in nekaj ločenih interesov in hobijev. On mi veliko pomaga pri grajenju moje kariere, ki nastaja iz prvotno mojega hobija. Jaz delam od doma in moj hobi je moja služba, tako da mi ravno ne ostane veliko hobijev za prosti čas. Ko pa rabi kateri čas zase, si rečeva, da bi bila malo sama in to je to. To pomeni, rada te imam, ne greš mi na živce, nisi mi tečen, ampak rabim malo časa zase. To je za naju kar utečena praksa, ki jo spoštujeva in nama ustreza" (Tea 2015, 23 let).

Čisto razmerje temelji na tem, da partnerja "do nadaljnjega" sprejmeta razmerje kot nekaj, kar obema daje dovolj, da se jima ga zdi vredno nadaljevati (Giddens 2000, 68). Na tej točki se mnenja respondententk ne ujemajo popolnoma z Giddensovo teorijo o čistem razmerju, saj imajo njihovi odgovori blage zametke romantične ljubezni, saj so vse respondentke prepričane, da je sedanji partner pravi in da bo zveza trajala za vedno. Zavedajo se sicer, da je lahko razmerja konec kadar koli in so razmerje pripravljene tudi prekiniti, če ne bi bile zadovoljne in srečne. Vseeno pa rade mislijo, da je njihova zveza trdna, stabilna in da bo verjetno še trajala naprej oziroma do konca življenja. Kot trdno zvezo definirajo odnos, v katerem si partnerja zaupata, se spoštujejeta in cenita, znata preiti ovire, zgladiti spore, sta si zvesta in si zaupata še tako nepomembne in vsakdanje stvari, kot tudi zelo intimne stvari. Večina sogovornic že tudi stanuje skupaj s partnerjem in si začnejo graditi skupno življenje.

"Mislim, da imava trdno zvezo, ki bo trajala še naprej ... Najina skupna prihodnost se je do neke mere že začela, saj sva pred kratkim kupila hišo, kar je precej velik korak. Tako da ja, si predstavljam v prihodnosti otroke s sedanjim partnerjem, dobro službo in srečno življenje" (Saša 2015, 24 let).

Podobno kot pravi Giddens (2000), da zakonska zveza nima več ključne vloge pri ljubezni in spolnosti, se kaže tudi pri podatkih, zbranih s pomočjo intervjujev. Respondentke sicer planirajo prihodnost močno vnaprej s partnerji in so prepričane, da bodo ostale v zvezi s sedanjim partnerjem, ampak zakonske zveze praviloma sploh ne omenjajo. Ravno nasprotno pa so vse intervjuvanke v svojo vizijo o prihodnosti vključile uspešno kariero.

Kaže se, da se ljubezni ne zapečati s sklenitvijo zakonske zveze, ampak s spoštovanjem, stabilnim razmerjem in grajenjem partnerskega razmerja.

"Ja, mislim, da bova ostala par še dolgo dolgo časa. Svojo prihodnost pa se trudim, da jo vidim svetlo. Predstavljam si sedanjega partnerja, službo in verjetno nekaj otrok" (Nika 2015, 23 let).

Monogamija je kljub razpadu tradicionalnih norm zakonske zveze še vedno prisotna v pozno modernih odnosih. Je kot standrad, ki ga partnerja spoštujeta in s tem ohranjata in negujeta medsebojno zaupanje, in se sicer ne nanaša več samo na razmerje, ampak tudi na spolno eksluzivnost, ki potem predstavlja kriterij zaupanja (Giddens 2000, 150).

Vse intervjuvanke so mnenja, da si ne predstavljajo, da ne bi imele heterogamne zveze. Tretja oseba v zdajšnji partnerski zvezi je absolutno nesprejemljiva pri vseh respondentkah. Podobno imajo vse intervjuvanke enako mnenje glede zvestobe. Zvestoba je nujna za uspešno partnersko zvezo, zato v njihovih zvezah ni nobene dovumnosti glede nezvestobe. Vse intervjuvanke imajo s svojimi partnerji jasno določeno, da je zvestoba nujna, hkrati pa izražajo tudi zelo veliko zaupanje v partnerja glede njegove zvestobe. V primeru, da bi bil kateri izmed partnerjev nezvest, se zaupanje poruši in ni več podlage, na kateri bi partnerska zveza stala, torej kot edini možni scenarij sledi razpad partnerske zveze.

V čistem razmerju zaupanje nima podpore od zunaj, ampak ga moramo razviti v temelju intimnosti. Zaupanje je močna vera v partnerja in v dejstvo, da bo skupna vez prestala morebitne travme. Ko zaupamo drugemu, stavimo na njegovo zmožnost, da bo res deloval dostojno in pošteno (Giddens 2000, 142).

"O poligamiji nisem sploh nikoli razmišljala, tako da ja, bi rekla, da je monogamna zveza edina zveza, katere del sem lahko. Glede nezvestobe pa mislim, da je to posledica nezadovoljstva v zvezi, katere znaki se verjetno kažejo že prej. Če bi me partner prevaral, me tako ali tako ne ljubi in ne spoštuje, zato najina zveza ne bi imela več prihodnosti" (Urška 2015, 23 let).

Kot zadnje me je zanimalo, ali je del partnerskega razmerja intervjuvank tudi plastična seksualnost in če so zadovoljne s svojim spolnim življenjem in če vidijo povezavo med bodisi slabim bodisi dobrim spolnim življenjem in dobro ali slabo partnersko zvezo. Vse

partnerke so povedale, da so zadovoljne s svojo partnersko zvezo, da jih osrečuje in izpopolnjuje. Podobno so zadovoljne tudi s svojim spolnim življenjem, le dve intervjuvanki, ki živita s partnerjema v hiši še s preostalo družino, sta dodali, da bi mogoče lahko bilo spolno življenje še boljše, če bi s partnerjem stanovala sama. Prav tako vidijo vse intervjuvanke povezavo med dobrim spolnim življenjem in dobro, uspešno partnersko zvezo. Intervjuvanke so mnenja, da v primeru, če spolnost ni zadovoljujoča, verjetno obstajajo problemi še na katerih drugih točkah v partnerski zvezi. Možno je tudi obratno, da se težave v partnerski zvezi na splošno odražajo v nezadovoljujočem spolnem življenju. Intervjuvanke torej ugotavljajo, da je dobro in zadovoljujoče spolno življenje zelo pomembno za dobro, trdno in stabilno partnersko zvezo.

Plastična seksualnost je osvobojena dominanc falusa in domišljave prevlade pomembnosti moške spolne izkušnje, ravno nasprotno pa v ospredje pride tudi zahteva žensk po spolnem užitku (Giddens 2000, 8).

"Moje spolno življenje kot tudi zveza na splošno me zadovoljuje. S partnerjem nama je spolnost zelo pomembna, o njej se tudi sproščeno pogovarjava in menim, da sta dobro spolno življenje in dobra zveza neposredno povezana. Če spolno življenje ni najboljše oziroma je problematično, imaš takoj občutek, da tudi preostali del zveze ni najbolj porihtan" (Nuša 2015, 29 let).

"Brez dvoma lahko rečem, da sem srečna v najini zvezi in sem kar prepričana, da ima pri tem en del tudi spolnost. Če škripa pri spolnosti, je zelo velika verjetnost, da se bo to preneslo še na ostali del zveze. Ali pa je ravno obratno, da med partnerjema nekaj ni OK in se to potem kaže še pri spolnih odnosih" (Urška 2015, 23 let).

Spolnost je postala avtonomna in s tem pod popolnim nadzorom posameznika. S spolnostjo lahko posameznik manevrira sam, se samoizpolnjuje in raziskuje samega sebe. Spolnost postane esenca čistega razmerja in pomembno je le to, kakšno zadovoljitev prinaša posamezniku (Giddens 2000).

4 Diskusija

V diplomskem delu poskušam ugotoviti, kakšne spremembe so se zgodile na področju intimnosti in spolnosti od obdobja tradicionalne moderne meščanske družine pa vse do danes – do obdobja pozne modernosti. S pomočjo pregleda teorije lahko potrdim izhodiščno tezo diplomske naloge, ki pravi, da *se trendi v pozni modernosti na področju intimnosti in spolnosti močno razlikujejo od trendov moderne dobe*. Na raziskovalno vprašanje, ki sprašuje, *ali so mladi odrasli pari v večji meri vpeti v pojav plastične seksualnosti in čistega razmerja*, lahko s pomočjo pregleda strokovne literature in z analizo empiričnih podatkov, pridobljenih z intervjuji, odgovorim pritrdilno. Vzorec osmih mladih odraslih žensk v partnerskem razmerju sicer ni reprezentativen, da bi ga lahko posplošila na vse mlade odrasle pare, ampak lahko s povezavo teoretičnega pregleda in empiričnega dela na raziskovalno vprašanje vseeno odgovorim pritrdilno.

Podobno kot Giddens (2000), tudi Ule in Kuhar (2003) navajata, da se je intimnost preobrazila z vzponom modernizma. Tradicijo in kolektivizem je nadmoestila individualizacija s samorefleksivnim posameznikom, ki ima mnoge možnosti izbire na različnih področjih.

Giddens (2000) za pojav generičnega prestrukturiranja intimnosti, kot to sam imenuje, vpelje izraz čisto razmerje.

Vendar pa je Giddensov koncept čistega razmerja vnesel veliko raziskovalnega nemira. Odzivi na Giddensovo Preobrazbo intimnosti so bili tako pozitivni kot negativni (Švab v Giddens 2000, 206).

Jamieson (1998) trdi, da so čista razmerja bolj obvezujoča kot pa neodvisna in kot primer za to tezo navede odnos med starši in otroci. Kot drugo trdi, da so čisti odnosi bolj hierarhični kot egalitarni in kot primer navede partnerski odnos. Giddensov koncept čistega razmerja kritizira še naprej in pravi, da so pari, ki se približujejo s svojim partnerskim odnosom čistemu razmerju, bolj izjema kot pravilo, zaradi česar čistega razmerja ne moremo obravnavati kot širše razvitega trenda.

Drugi teoretiki, med njimi tudi Harris, kritizirajo Giddensovo teorijo z vidika socialne hierarhije, za katero pravijo, da s procesom vzpostavitve čistega razmerja nikakor ne izginja. Harris Giddensu očita esencializem in ga s tem obtoži nesposobnosti za kakršno koli kritično analizo družbenih sprememb. Giddens naj ne bi upošteval omejitev čistega razmerja, prav tako pa narobe predvideva, da sta življenski stil in načrtovanje življenja za vse univerzalna.

Harris Giddensu očita, da s prepričanjem, da vedno obstaja možnost izbire življenjskega stila, tudi v najtežji materialni stiski, izgublja specifičnost na račun posploševanja (Švab v Giddens 2000, 219).

Z analizo empiričnih podatkov sem ugotovila, da bi lahko empirični del diplomske naloge izboljšala, če bi izbrala bolj enotni vzorec intervjuvank, ki bi mi dal bolj primerljive rezultate. Vzorec bi bil idealen, če bi izbrala intervjuvanke, ki že dalj časa živijo s partnerjem in ob vikendih ali čez teden ne živijo drugje, kot je to na primer pogosto pri intervjuvankah študentkah, ki ob vikendih živijo na domu izvorne duržine, in intervjuvanke približno iste starosti, saj je 7 let razlike med najmlajšo in najstarejšo intervjuvanko, kot je to bilo v sedanjem vzorcu, relativno velika razlika, kar se tudi pozna pri samem partnerskem odnosu obeh intervjuvank.

5 Sklep

Popuščanje tradicionalnih norm in vrednot je pripeljalo do mnogih sprememb, ki se kažejo v različnih sferah družbe. Še posebno velik premik se je zgodil v privatni, intimni sferi družinskega in partnerskega odnosa. Spolno neuravnoteženo romantično ljubezen je s težnjo po ženski emancipaciji zamenjala sotočna, odvisna in dejavna ljubezen. Sotočna ljubezen nas z enakopravnim dajanjem in prejemanjem pripelje do prototipa čistega odnosa, katerega del je tudi plastična seksualnost, ki je ločena od reprodukcije, rojevanja in nosečnosti (Giddens 2000).

Individualizacija, ki je prišla s pozno modernostjo, daje človeku premnoge možnosti izbire, glede katerih se posameznik mora odločati. Mladi odrasli, ki so konkretno relevantni za to diplomsko nalogo, imajo popolnoma proste roke pri krojenju svoje življenjske poti in svojih partnerskih ramerij.

Za mlade odrasle pare lahko torej na podlagi pregleda literature in analize empiričnih podatkov potrdim, da so vpeti v čista razmerja s sotočno ljubeznijo in plastično seksualnostjo, ki je ločena od reprodukcije. Mladi odrasli pari se zavedajo, da njihov odnos lahko traja le tako dolgo, dokler prinaša zadovoljstvo obema partnerjema, vendar se hkrati trudijo in poskušajo partnerski odnos nadgrajevati in vzdrževati kar najdlje. Prav tako ni potrebna sklenitev zakonske zveze, da bi se potrdila ljubezen med partnerjema, ampak se ljubezen med partnerjema izkazuje in vzdržuje s spoštovanjem partnerja, enakopravnostjo, pravičnostjo, iskrenostjo in zaupanjem.

6 Literatura

1. Bauman, Zygmunt. 2003. *Liquid love: On the Frailty of Human Bonds*. Cambridge: Polity press.
2. Beck-Gernsheim, Elizabeth. 2002. *Reinventing the family: in search of new lifestyles*. Cambridge: Polity, Oxford, Malden Blackwell.
3. Beck, Ulrich in Elisabeth Beck-Gernsheim. 2002. *Individualization. Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage Publications.
4. --- 2006. *Popolnoma normalni kaos ljubezni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
5. Beck, Ulrich. 2001. *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
6. Bernardes, Jon. 1997. *Family studies: an introduction*. London, New York: Routledge.
7. Bernik, Ivan. 2010. *Spolnost v času individualizma in racionalnosti*. Družboslovne razprave XXVI (65): 7–24.
8. Evans, Mary. 1999. Falling in love with love for make believe. Ideologist of romance in post- enlightenment culture. V *Love and eroticism*, ur. Mike Featherstone, 265–293. London: Sage Publication.
9. Featherstone, Mike. 1999. *Love and Eroticism*. London: Thousand Oaks.
10. Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
11. --- 1991. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
12. --- 2000. *Preobrazba intimnost: spolnosti, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba *cf.
13. Jamieson, Lynn. 1998. *Intimacy: personal relationship in modern societies*. Oxford: Polity Press.
14. Ines. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.
15. Luhmann, Niklas. 2011. *Ljubezen kot strast: h kodiranju intimnosti*. Ljubljana: Krtina.
16. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana:

Visoka šola za socialno delo.

17. Monika. 2015. Intervju z avtorico. Murska Sobota, 25. junij.
18. Nastran Ule, Mirjana. 2003. *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
19. Nika. 2015. Intervju z avtorico. Murska Sobota, 25. junij.
20. Nuša. 2015. Intervju z avtorico. Murska Sobota, 25. junij.
21. Raffagnino, Rosalba, Ilaria Penzo in Barbara Bertocci. 2012. *Intimacy and quality of couple relationship in Italian heterosexual couples according to a multidimensional approach: a pilot survey*. Dostopno prek: <http://www.bit.ly/1dVDQtx> (13. julij 2015).
22. Saša. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.
23. Sigusch, Volkmar. 2001. Lean sexuality: On cultural transformations of sexuality and gender in recent decades. *Sexuality & Culture* 5 (2): 23–56.
24. Soller, Brian in Carl Stempel. 2010. *Testing Giddens' Pure Relationship and Plastic Sexuality*. Conference Papers -- American Sociological Association. Annual Meeting. Dostopno prek: <http://www.bit.ly/1HpRrEa> (13. julij 2015).
25. Švab, Alenka. 2000. Nova intimna razmerja? Zasebnost in intimnost v pozni modernosti. Sprembna beseda. V *Preobrazba intimnosti: spolnosti, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*, ur. Anthony Giddens, 205–227. Ljubljana: Založba *cf.
26. --- 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
27. Tani, Franca, Debora Pascuzzi in Rosalba Raffagnino. 2015. *Emotion regulation and quality of close relationship: The effects of emotion dysregulation processes on couple intimacy*. BPA - Applied Psychology Bulletin. 63 (272): 3–15.
28. Tea. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.
29. Tina. 2015. Intervju z avtorico. Murska Sobota, 25. junij.
30. Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
31. Urška. 2015. Intervju z avtorico. Ljubljana, 24. junij.